

ความเป็นมาของปัญหา

การเลี้ยงผึ้งเป็นอาชีพทางการเกษตรที่ค่อนข้างแปลกจากอาชีพการเกษตรอื่น ๆ คือ มนุษย์ไม่ได้เลี้ยงผึ้ง ผึ้งเลี้ยงตัวมันเองโดยอาศัยอาหารจากธรรมชาติเพียง 2 ชนิดเท่านั้นในการดำรงชีพคือน้ำหวานและเกสรจากดอกไม้ ซึ่งปกติในสภาพธรรมชาติน้ำหวานที่พืชผลิตามานุษย์ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้ประกอบอาชีพนี้ไม่จำเป็นต้องยึดครองพื้นที่ทางการเกษตร มีวิธีการดำเนินการที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ หรือผลเสียหายต่อธรรมชาติและเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเปล่าซึ่งไม่เคยถูกเก็บเกี่ยวมาก่อนคือ น้ำหวานและเกสรจากธรรมชาติต่าง ๆ ในประเทศไม่ว่าจะเป็นไม้ปลูกหรือไม่ป่าให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา ประโยชน์ที่ผู้เลี้ยงผึ้งจะได้รับคือผลิตผลโดยตรงจากรังผึ้ง ได้แก่ น้ำผึ้ง (Honey) ไขผึ้ง (Beeswax) อาหารตัวอ่อน (Royal jelly) เกสรดอกไม้ (Pollen) ผึ้งแม่รังและตัวผึ้ง นอกจากนี้ยังผลพลอยได้ที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเลี้ยงผึ้งนี้ได้แก่การที่ผึ้งช่วยผสมเกสรแก่พืชชนิดต่าง ๆ รวมทั้งพืชเศรษฐกิจให้ติดผลติดเมล็ดดีขึ้น น้ำผึ้งและไขผึ้งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและคุณค่าทางเศรษฐกิจสูง จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ราคาน้ำผึ้งและไขผึ้งในตลาดโลกมีแต่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ผิดกับผลผลิตการเกษตรชนิดอื่น ๆ ที่ราคาขึ้น ๆ ลง ๆ น้ำผึ้งเป็นอาหารที่มีคุณค่าต่อร่างกายมนุษย์ น้ำผึ้งและไขผึ้งเป็นวัตถุดิบในการผลิตที่สำคัญสำหรับอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากมายเช่น อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ยา เทียนไข ขนมปัง ลูกกวาด ฯลฯ ความต้องการบริโภคน้ำผึ้งและไขผึ้งของโลกมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี อัตราการผลิตน้ำผึ้งที่ออกสู่ตลาดโลกนั้นไม่ทันกับความต้องการ ดังนั้นอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งจึงเป็นเกษตรอุตสาหกรรมที่สำคัญและทำรายได้ดีให้แก่ผู้เลี้ยงที่มีความสามารถ ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศเช่น ประเทศเม็กซิโก ออสเตรเลีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยจีน สหรัฐอเมริกา แคนาดา รัสเซีย บราซิล อาร์เจนตินา ฯลฯ มีรายได้มากมายอันเกิดจากการส่งน้ำผึ้งออกจำหน่ายในตลาดโลก

น้ำผึ้งและไขผึ้งเป็นที่รู้จักสำหรับคนไทยมานานแล้วนับเป็นเวลาร้อย ๆ ปี มีการบริโภคน้ำผึ้งเป็นอาหารหรือนำมาประกอบด้วยยาสมุนไพร ส่วนไขผึ้งใช้ทำเทียน เทียนอบขนม สผึ้ง เป็นต้น ในอดีตประเทศไทยยังไม่มีอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งอย่างจริงจังและอย่างทันสมัย ได้ผลผลิตสูง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าคนไทยเคยชินต่อการที่จะเอาน้ำผึ้งจากผึ้งป่ามาบริโภค ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า "การตีผึ้ง" จึงไม่มีแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งขึ้นมา แต่ทว่าในปัจจุบันสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป จำนวนรังผึ้งธรรมชาติได้ลดน้อยลง ความต้องการบริโภคน้ำผึ้งและไขผึ้งมีเพิ่มมากขึ้น แต่น้ำผึ้งบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่หาได้ยากขึ้นทุกวัน พืชปลูกบางชนิดเริ่มมีปัญหาขาดแคลนแมลงผสมเกสร อุตสาหกรรมผึ้งจึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการและบุคคลทั่วไปมากขึ้น มีการนำกรรมวิธีเลี้ยงผึ้งสมัยใหม่มาปฏิบัติในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 แม้จะมีนักวิชาการและเอกชนผู้สนใจหลายรายได้พยายามที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ให้เจริญขึ้น แต่ความพยายามเหล่านั้นยังไม่บรรลุผลสมบูรณ์ตามความมุ่งหมาย เนื่องจากขาดข้อมูลเกี่ยวกับ แหล่ง ชนิด ปริมาณของพืชอาหารของผึ้ง รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวในการดำรงชีวิตและพฤติกรรมของผึ้งในสภาพแวดล้อมนั้น มีผลให้น้ำผึ้งและไขผึ้งที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศและมีราคาแพง จึงต้องมีการสั่งซื้อน้ำผึ้งจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ซึ่งปริมาณนำเข้าสูงสุดในปี พ.ศ. 2520 ประมาณ 161,000 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่าประมาณ 3 ล้านบาท อย่างไรก็ตามหลังจากปี 2520 เป็นต้นมา ปริมาณนำเข้าน้ำผึ้งได้ลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากปริมาณผลิตน้ำผึ้งในประเทศได้เพิ่มสูงขึ้น อันเป็นผลจากการได้มีการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงผึ้งในภาคเหนือของประเทศไทย โดยพบว่าท้องถิ่นในจังหวัดภาคเหนือเป็นอาณาบริเวณที่สามารถพัฒนาอาชีพและอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งได้ เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีอาหารผึ้งธรรมชาติเพียงพอที่จะรองรับกิจกรรมการเลี้ยงผึ้งได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาถึงสภาพการณ์ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงผึ้ง ต้นทุนการเลี้ยงผึ้ง และผลตอบแทนจากการเลี้ยงผึ้ง รวมทั้งภาวะการค้าผลผลิตจากรังผึ้งตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางส่งเสริมให้อุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งมีความเจริญก้าวหน้า เพื่อที่จะสามารถแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติที่โดยปกติจะสูญเปล่าเป็นจำนวนมาก ๆ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีค่า มีราคา และมีปริมาณมากพอต่อความต้องการภายในประเทศ ทั้งยังสามารถส่งไปจำหน่ายต่างประเทศซึ่งจะช่วยลดดุลย์การค้าและเพิ่มรายได้ให้แก่ประเทศด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โดยที่ความสำคัญของอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งที่มีต่อระบบเกษตรกรรมของประเทศไทย นับวันมีแต่จะเพิ่มมากขึ้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความเป็นมา ของการเลี้ยงผึ้ง ในประเทศไทยภายใต้หัวข้อดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบถึงสภาวะการเลี้ยงผึ้ง กรรมวิธีการผลิตและผลผลิตจากผึ้งทั่วไปใน ภาคเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อทราบถึงต้นทุนในการเลี้ยงและการผลิตผลผลิตจากผึ้ง ตลอดจนผลตอบแทน ที่ได้รับจากการลงทุน อันจะเป็นแนวทางให้มีการขยายและส่งเสริมการเลี้ยงและการผลิตผลผลิต จากผึ้งให้เป็นอุตสาหกรรม
3. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการเลี้ยงผึ้งและการผลิตผลผลิต จากผึ้ง

ขอบเขตของการศึกษา

1. ประเทศไทยมีผึ้งพันธุ์พื้นเมืองตามธรรมชาติอยู่ถึง 3 ชนิดได้แก่ ผึ้งมีม ผึ้งหลวง ผึ้งโพรง ผึ้ง 2 ชนิดแรกไม่สามารนำมาเลี้ยงเป็นอุตสาหกรรมได้ ส่วนผึ้งโพรงเป็นผึ้งพื้นเมือง ที่นำมาเลี้ยงกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย แต่ผู้เลี้ยงมักประสบปัญหาการหนีรังของผึ้งที่เลี้ยง อยู่เสมอ อุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งโพรงจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่ากับอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้ง พันธุ์ซึ่งเป็นผึ้งพื้นเมืองของทวีปยุโรปและแอฟริกา ปัจจุบันผลผลิตน้ำผึ้งของโลกเกือบทั้งหมดเป็น ผลผลิตที่ได้มาจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งพันธุ์ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะการเลี้ยงผึ้งพันธุ์ ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมต่ออุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งดังที่กล่าวมาข้างต้น
2. การเลี้ยงผึ้งในประเทศไทยมีวิธีการเลี้ยงหลายวิธี ได้แก่ การเลี้ยงแบบธรรมชาติ การเลี้ยงแบบกึ่งสมัยใหม่ และการเลี้ยงแบบสมัยใหม่ซึ่งแต่ละวิธีจะแตกต่างกันทั้งด้านวิธีปฏิบัติ เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเทคนิคและการจัดการอันมีผลให้ต้นทุนและผลผลิตที่ได้รับแตกต่างกัน และเนื่องจากอุตสาหกรรมผึ้งของโลก ทำที่ผ่านมาก็ประสบความสำเร็จก็ด้วยการเลี้ยงผึ้งพันธุ์ในทวีป

เลี้ยงสมัยใหม่ตามกรรมวิธีที่คิดค้นขึ้น โดยบาทหลวงลอเรนโซ แลงส์ทริธ (Lorenzo Laingstroth) ซึ่งการเลี้ยงผึ้งโดยวิธีนี้มีบ่อยครั้งที่จะได้ผลผลิตน้ำผึ้งเฉลี่ย 50 กิโลกรัมต่อรัง ภายในช่วงระยะเวลาฤดูดอกไม้บานในแต่ละปี ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงศึกษาเฉพาะฟาร์ม ผึ้งที่ทำกาการเลี้ยงผึ้งพันธุ์ในหีบเลี้ยงตามมาตรฐานของแลงส์ทริธ

3. สถานที่ที่เหมาะสมต่ออุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งนั้นจะต้องอยู่ในแหล่งที่มีอาหาร ผึ้งตามธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์ แหล่งอาหารผึ้งดังกล่าวในภาคเหนือได้แก่ ส่วนลันซี ส่วนลำไย ซึ่งมีปลูกมากในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เป็นต้น ผู้ประกอบการเลี้ยงผึ้งโดยส่วนใหญ่ จะมีสถานที่เลี้ยงอยู่ในจังหวัดเหล่านี้เพื่อความสะดวกและประหยัดในการเคลื่อนย้ายรังผึ้งไปยัง แหล่งอาหาร ผู้วิจัยจึงใช้แหล่งเลี้ยงผึ้งและผลิตผลผลิตจากรังผึ้งในจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน เป็นแหล่งข้อมูลและแนวทางในการศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ ในที่นี้จึงเป็นข้อมูลจากจังหวัดทั้ง 2 ดังกล่าวและเป็นข้อมูลในปี พ.ศ. 2525-2526

4. ผลผลิตโดยตรงที่ได้รับจากผึ้งมีมากมายหลายอย่างได้แก่ น้ำผึ้ง ไขผึ้ง เกสร— ดอกไม้ อาหารตัวอ่อน ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะการเลี้ยงผึ้งเพื่อผลิตน้ำผึ้งเท่านั้น เนื่องจากเป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีตลาดกว้างทั้งภายในและภายนอกประเทศ สำหรับไขผึ้งและเกสรดอกไม้เนื่องจาก ปริมาณผลิตมีจำนวนน้อย และโดยส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงผึ้งจะเก็บไว้ใช้ในอุตสาหกรรมเลี้ยงผึ้งของ ตนเอง จึงไม่มีการขาย นอกจากนี้การผลิตอาหารตัวอ่อนในขั้นอุตสาหกรรมเป็นเรื่องที่ต้องใช้ เทคนิคและวิชาการชั้นสูง ชัดความล่าช้าในการผลิตจึงอยู่ในวงจำกัดมากกว่าการผลิตน้ำผึ้ง

วิธีดำเนินการศึกษา

สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสอบถามจากผู้เลี้ยงผึ้งและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยง ผึ้งในจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน ซึ่งเป็นท้องที่ที่มีการเลี้ยงผึ้งพันธุ์แบบสมัยใหม่มากที่สุดใน ภาคเหนือ นอกจากนี้ได้เข้าสังเกตการเลี้ยงผึ้งและการผลิตผลผลิตจากรังผึ้งของผู้เลี้ยงผึ้งใน

ท้องถิ่นต่าง ๆ ข้างต้นด้วย โดยได้ออกสำรวจข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2526 ซึ่งเป็นช่วงปลายฤดูเก็บน้ำหวาน และต้นฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากรังผึ้ง ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลของการเลี้ยงผึ้งและการผลิตผลผลิตจากผึ้งสำหรับปี พ.ศ. 2525-2526 ที่ค่อนข้างสมบูรณ์

ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา ผู้วิจัยประสบปัญหาบางประการเนื่องจากผู้เลี้ยงผึ้งส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกตัวเลขเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายลงทุนและผลผลิตที่ได้รับ ข้อมูลบางส่วนในบางกรณีจึงต้องอาศัยความทรงจำและการประมาณของผู้ประกอบการ จึงทำให้ข้อมูลที่ได้รับอาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงบ้าง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยคิดว่าข้อมูลที่ได้มาควรจะได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด

2. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา บทความของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานมาตรฐานสินค้า กระทรวงอุตสาหกรรม กรมศุลกากร และค้นคว้าจากวารสาร ตำรา งานวิจัย และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดต่าง ๆ เช่น สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (บางเขนและกำแพงแสน) ห้องสมุด FAO สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดของกองเคอรัลธุรกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ได้จากการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

3. รวบรวมข้อมูลที่ได้แล้วนำมาคำนวณต้นทุนการผลิตและการผลิตผลผลิตจากผึ้ง

4. วิเคราะห์ต้นทุนที่คำนวณได้ พร้อมทั้งเสนอปัญหาและสรุปผลจากการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เป็นแนวทางสำหรับผู้เลี้ยงผึ้งและผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเกษตรประเภทนี้ ในการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต การเพิ่มผลผลิต และการควบคุมต้นทุนการผลิต ตลอดจนเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจจะลงทุนเลี้ยงผึ้งเพื่อจะได้มีข้อมูลนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจลงทุนในอุตสาหกรรมนี้ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงอุตสาหกรรมการเลี้ยงผึ้งในประเทศไทยให้มีความเจริญก้าวหน้า

2. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาและส่งเสริม การเลี้ยงผึ้ง เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้และวิชาการต่าง ๆ ในด้านนี้แก่เกษตรกร และบุคคลผู้สนใจโดยทั่วไปเพื่อให้เกษตรกรมีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้ แแน่นอน ขณะเดียวกันก็ใช้ประโยชน์จากผึ้งที่เลี้ยงในการช่วยผสมเกสรพืชเพื่อเพิ่มผลผลิต ตลอดจนเป็นแนวทางต่อหน่วยงานของรัฐบาลสำหรับการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการให้ความ ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาของผู้ประกอบอุตสาหกรรมเลี้ยงผึ้งอย่างจริงจังส่งต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย